Original Research Article

วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
https://so08.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

The Model for Promoting Cultural Tourism of Buddhists in the Mun River Basin Community Dansai District Loei Province

รูปแบบการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของพุทธศาสนิกชน ในลุ่มน้ำหมัน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

Prakaymas Chuaboonmee[1*], Udorn Chanthawan[2], & Jaruchit Piriyasuwat[3]

ประกายมาศ เชื้อบุญมี[1*], อุดร จันทวัน[2], & จารุกิตต์ พิริยสุวัฒน์[3]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Prakaymas Chuaboonmee*
ประกายมาศ เชื้อบุญมี
Graduate School, Mahachulalongkornrajavidlayala University, Thailand.
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Email: prakaymaschua@gmail.com

2. Udorn Chanthawan
อุดร จันทวัน
Graduate School, Mahachulalongkornrajavidlayala University, Thailand.
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Email: udorn.nar@mcu.ac.th

3. Jaruchit Piriyasuwat
จารุกิตต์ พิริยสุวัฒน์
Graduate School, Mahachulalongkornrajavidlayala University, Thailand.
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Email: Jaruchit.nar@mcu.ac.th

คำสำคัญ:
การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, ลุ่มน้ำหมัน, การส่งเสริมการท่องเที่ยว, พุทธศาสนิกชน

Keywords:
Cultural Tourism, Mun River Basin, Tourism Promotion, Buddhist Communities

Article history:
Received: 11/012/2025
Revised: 20/02/2026
Accepted: 01/03/2026
Available online: 21/04/2026

How to Cite:
Chuaboonmee, P. et al. (2026). The Model for Promoting Cultural Tourism of Buddhists in the Mun River Basin Community Dansai District Loei Province. *Journal Dhamma for Life,* 32(3), 189-205.

ABSTRACT

This study aims to (1) examine the cultural tourism potential of Buddhist communities in the Mun River Basin, (2) analyze existing tourism promotion processes, and (3) propose a community-appropriate model for cultural tourism enhancement. A qualitative research approach was employed, utilizing document review, field observation, and in-depth interviews with key stakeholders, including government officials, local administrators, monks, community leaders, entrepreneurs, and residents.

The findings indicate that the area possesses rich cultural assets—such as the Bun Luang–Phi Ta Khon festival, Phra That Si Song Rak, significant temples, and local wisdom reflecting strong Buddhist identity. Despite this potential, current tourism management remains fragmented, particularly in information systems, public communication, and inter-organizational collaboration. The proposed promotion model includes developing activities aligned with traditional cultural calendars, designing integrated cultural routes, strengthening the roles of local leaders as cultural transmitters, and establishing a cultural learning center. This model supports sustainable cultural tourism development and helps preserve the unique identity of the Mun River Basin communities.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของพุทธศาสนิกชนในพื้นที่ลุ่มน้ำหมัน 2) วิเคราะห์กระบวนการส่งเสริมการท่องเที่ยวในปัจจุบัน และ 3) เสนอรูปแบบการส่งเสริมที่เหมาะสมกับบริบทชุมชน การวิจัยใช้ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพ โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสังเกตการณ์ภาคสนาม และการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลักจากภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการ และประชาชนในพื้นที่

ผลการวิจัยพบว่า ลุ่มน้ำหมันมีทุนวัฒนธรรมที่โดดเด่น เช่น ประเพณีบุญหลวง–ผีตาโขน พระธาตุศรีสองรัก วัดสำคัญ และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สะท้อนอัตลักษณ์ชุมชน แม้มีศักยภาพสูง แต่การจัดการท่องเที่ยวยังขาดความเป็นเอกภาพด้านข้อมูล การประชาสัมพันธ์ และความร่วมมือระหว่างภาคส่วน จากผลการวิเคราะห์จึงเสนอรูปแบบการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ประกอบด้วย การจัดกิจกรรมตามปฏิทินประเพณี การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงวัดและวิถีชีวิต การเสริมบทบาทผู้นำท้องถิ่นในฐานะผู้ถ่ายทอดคุณค่า และการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของลุ่มน้ำหมันอย่างยั่งยืน

บทนำ

ปัจจุบันอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมในหลายประเทศ โดยเฉพาะในภูมิภาคเอเชียที่รัฐบาลต่างให้ความสำคัญกับการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้ การจ้างงาน และโอกาสทางเศรษฐกิจใหม่ ๆ การเติบโตของการท่องเที่ยวยังส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายด้าน ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น ทำให้การท่องเที่ยวกลายเป็น “พื้นที่ทางสังคม” ที่ผู้คนจากต่างวัฒนธรรมสามารถเรียนรู้ แลกเปลี่ยน และทำความเข้าใจซึ่งกันและกันได้อย่างลึกซึ้ง ผ่านประเพณี เทศกาล ศิลปะ และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถูกนำเสนอในบริบทของแหล่งท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้ชุมชนสามารถใช้ทุนวัฒนธรรมในการสร้างคุณค่าให้ทั้งด้านเศรษฐกิจและด้านสังคม โดยเปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการออกแบบทิศทางการเรียนรู้ การตีความคุณค่าทางวัฒนธรรม และการจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วยตนเอง ทั้งยังเป็นกลไกสำคัญในการรักษาเอกลักษณ์ ประเพณี วิถีชีวิต และภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาให้คงอยู่สู่คนรุ่นหลัง การท่องเที่ยวที่ดีจึงต้องคำนึงถึงความยั่งยืนของวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนเป็นสำคัญ (พจนา สวนศรี, 2546: 14-15) ทิศทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) และการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) ได้กลายเป็นประเด็นหลักในเวทีวิชาการและนโยบายระดับนานาชาติในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา ขณะเดียวกันพฤติกรรมผู้บริโภครุ่นใหม่ที่มีความตระหนักต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรและวัฒนธรรมท้องถิ่นเพิ่มขึ้น ทำให้รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวต้องปรับเปลี่ยนสู่แนวทางการท่องเที่ยวทางเลือก เช่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Socio-Cultural Tourism) และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ซึ่งต่างเน้นการเรียนรู้ การอนุรักษ์ และการมีส่วนร่วมของชุมชน

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นกระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของผู้คนผ่านการเดินทาง ทรัพยากรดึงดูดของการท่องเที่ยวประเภทนี้ ได้แก่ วิถีชีวิตท้องถิ่น งานเทศกาล ประเพณี พิธีกรรม ศิลปะการแสดง หัตถกรรม พิพิธภัณฑ์ ตลอดจนงานสร้างสรรค์ร่วมสมัยที่สะท้อนภูมิปัญญาและความคิดสร้างสรรค์ของชุมชน การท่องเที่ยวลักษณะนี้ไม่เพียงเปิดพื้นที่ให้นักท่องเที่ยวเกิดการเรียนรู้ หากยังช่วยเสริมสร้างรายได้ กระตุ้นเศรษฐกิจชุมชน และเพิ่มความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของคนในท้องถิ่น (จุฑามาศ คงสวัสดิ์, 2550: 1)

ในประเทศไทย การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้รับความสนใจเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งจากหน่วยงานรัฐ เอกชน และชุมชน โดยมีการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวในแหล่งชุมชนเพื่อเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม และสถาปัตยกรรมท้องถิ่น การพักแบบโฮมสเตย์และกิจกรรมเชิงเรียนรู้ต่าง ๆ กลายเป็นรูปแบบสำคัญที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวสมัยใหม่ที่มองหา ประสบการณ์แท้จริง และต้องการสัมผัสวิถีชนบทที่เรียบง่าย การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ประสบความสำเร็จจำเป็นต้องมีกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนตั้งแต่การวางแผน การตัดสินใจ การบริหารจัดการ ไปจนถึงการสรุปบทเรียน เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งในระยะยาว ทั้งยังต้องคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของทรัพยากรธรรมชาติและความพร้อมของชุมชนควบคู่กัน สิ่งสำคัญคือ ต้องพัฒนาให้คนในชุมชนเป็น “หัวใจของการท่องเที่ยว” ทั้งในฐานะผู้จัดการ ผู้ให้บริการ ผู้ผลิตสินค้า และผู้สืบทอดภูมิปัญญา ซึ่งจะทำให้ชุมชนสามารถดูแลและฟื้นฟูทรัพยากรท้องถิ่นได้อย่างสมดุล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จังหวัดเลยเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสูง และมีชุมชนหลายแห่งที่พัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรม เช่น กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนนาอ้อ ชุมชนไทดำบ้านนาป่าหนาด และชุมชนในอำเภอด่านซ้าย ซึ่งเป็นพื้นที่เด่นด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และประเพณี เช่น พระธาตุศรีสองรัก วัดเนรมิตวิปัสสนา วัดโพนชัย และพิพิธภัณฑ์ผีตาโขน ซึ่งสถิตินักท่องเที่ยวระหว่างปี 2563–2565 แสดงให้เห็นว่าจังหวัดเลยมีนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง โดยในปี 2565 มีจำนวนนักท่องเที่ยว 4,616,994 คน สร้างรายได้กว่า 9,235 ล้านบาท และคาดว่าหนึ่งในสามของนักท่องเที่ยวทั้งหมดเดินทางมายังอำเภอด่านซ้าย (สำนักงานสถิติจังหวัดเลย, 2566) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าเศรษฐกิจในพื้นที่เติบโตตามการท่องเที่ยวอย่างชัดเจน อย่างไรก็ดี พื้นที่ลุ่มน้ำหมันในอำเภอด่านซ้ายเป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวัฒนธรรม วิถีชีวิตของผู้คนยังผูกพันกับความเชื่อ ตำนาน และประเพณีที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ โดยเฉพาะคติความเชื่อเชื่อมโยงกับตำนานพระธาตุศรีสองรักและตำนานผีเจ้านาย ชุมชนลุ่มน้ำหมันมีทุนทางวัฒนธรรมเข้มแข็งและมีแหล่งเรียนรู้ร่วมสมัยที่เกิดจากความร่วมมือของรัฐ เอกชน และชุมชน รวมทั้งนโยบายจังหวัดเลยที่กำหนดให้อำเภอด่านซ้ายเป็นพื้นที่พิเศษเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในลุ่มน้ำหมัน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เพื่อเข้าใจคุณค่า เอกลักษณ์ และศักยภาพของวัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนเพื่อเป็นข้อมูลเชิงวิชาการสำหรับพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เหมาะสมแก่ชุมชน และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการวางนโยบายหรือแนวทางการพัฒนาในระดับพื้นที่ต่อไป

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและความเชื่อพื้นบ้าน

วัฒนธรรมพื้นบ้านถือเป็นรากฐานสำคัญของการดำรงอยู่และการสืบทอดอัตลักษณ์ของชุมชนในแต่ละพื้นที่ โดยมิได้เป็นเพียงรูปแบบของการแสดงออกเชิงประเพณีหรือพิธีกรรมเท่านั้น หากยังครอบคลุมถึงระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และแบบแผนพฤติกรรมที่ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นอย่างต่อเนื่อง วัฒนธรรมพื้นบ้านจึงทำหน้าที่เป็น “โครงสร้างเชิงสัญลักษณ์” ที่กำหนดความหมายให้กับชีวิตของสมาชิกในสังคม และมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในระดับปัจเจกและระดับชุมชนอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะในสังคมไทยที่มีพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลาง ความเชื่อพื้นบ้านมักผสมผสานเข้ากับหลักธรรมทางศาสนาอย่างแนบแน่น เกิดเป็นระบบความเชื่อแบบสหบท ที่สะท้อนทั้งโลกทัศน์ทางศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น (เขมจารีเถระ, 2559; เพ็ญศรี ดุ๊ก, 2558) ในมิติทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ความเชื่อพื้นบ้านยังทำหน้าที่เป็นกลไกในการสร้างความเป็นปึกแผ่นของชุมชน ผ่านพิธีกรรมและกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่เปิดโอกาสให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมอย่างสม่ำเสมอ เช่น พิธีบุญงานประเพณี หรือการประกอบพิธีกรรมตามฤดูกาล ซึ่งล้วนมีบทบาทในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและการสร้างทุนทางสังคมอย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ หลักคำสอนในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ยังเป็นกรอบแนวคิดสำคัญที่หล่อหลอมจริยธรรมและวิถีการดำรงชีวิตของพุทธศาสนิกชน ไม่ว่าจะเป็นหลักอริยสัจ 4 มรรคมีองค์ 8 หรือหลักกุศลกรรมบถ ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวให้มีมิติทางจิตวิญญาณและคุณค่าทางศีลธรรมเพิ่มขึ้น (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เน้นการแสวงหาประสบการณ์ที่มีความหมายผ่านการเรียนรู้และการมีปฏิสัมพันธ์กับวัฒนธรรมท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นด้านประเพณี ศิลปะ วิถีชีวิต หรือภูมิปัญญาชุมชน โดยนักท่องเที่ยวมิได้มีบทบาทเป็นเพียงผู้สังเกตการณ์ เท่านั้น แต่ยังเป็น “ผู้มีส่วนร่วม” ในกระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ซึ่งส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และคุณค่าระหว่างเจ้าบ้านและผู้มาเยือน (พจนา สวนศรี, 2546) อย่างไรก็ตาม การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจำเป็นต้องดำเนินการภายใต้กรอบของความสมดุลระหว่าง “การอนุรักษ์” และ “การพัฒนา” เนื่องจากการท่องเที่ยวที่ขาดการจัดการที่เหมาะสมอาจนำไปสู่การบิดเบือนคุณค่าทางวัฒนธรรม หรือการทำลายทรัพยากรทางสังคมและสิ่งแวดล้อมได้ การศึกษาของจุฑามาศ คงสวัสดิ์ (2550) ชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน คือ “การมีส่วนร่วมของชุมชน” ในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินงาน ไปจนถึงการประเมินผลและการกระจายผลประโยชน์ ซึ่งต้องเป็นไปอย่างเป็นธรรมและโปร่งใส ในเชิงนโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมยังสามารถเชื่อมโยงกับแนวคิดเศรษฐกิจ และการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยการ

นำทุนทางวัฒนธรรมมาสร้างมูลค่าเพิ่มในรูปแบบของสินค้าและบริการที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ซึ่งไม่เพียงแต่ช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจในระดับชุมชน แต่ยังส่งเสริมการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในระยะยาวอีกด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับประเพณีและอัตลักษณ์ท้องถิ่น

ประเพณีท้องถิ่นเป็นหนึ่งในองค์ประกอบสำคัญที่สะท้อน “อัตลักษณ์” ของชุมชนอย่างเด่นชัด โดยเป็นผลลัพธ์ของการสั่งสมประสบการณ์ ความเชื่อ และภูมิปัญญาที่มีลักษณะเฉพาะในแต่ละพื้นที่ ตัวอย่างที่ชัดเจน คือ ประเพณีผีตาโขน ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่มีลักษณะเฉพาะของจังหวัดเลย และมีความเชื่อมโยงกับตำนานทางพุทธศาสนาและความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ ประเพณีดังกล่าวมิได้เป็นเพียงกิจกรรมทางวัฒนธรรมเพื่อความบันเทิงเท่านั้น แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติ และโลกเหนือธรรมชาติ (สนอง อุปลา, 2564) ในบริบทของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ประเพณีท้องถิ่นสามารถถูกยกระดับเป็น “ทุนทางวัฒนธรรม” ที่มีศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ อย่างไรก็ตาม การพัฒนาในลักษณะนี้จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับ “ความถูกต้องเชิงบริบท” เพื่อป้องกันการบิดเบือนหรือการทำให้วัฒนธรรมกลายเป็นสินค้าเชิงพาณิชย์ที่ขาดความหมายดั้งเดิม นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของชุมชนยังคงเป็นปัจจัยสำคัญในการรักษาอัตลักษณ์และความยั่งยืนของประเพณี ข้อมูลเชิงสถิติด้านการท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการวิเคราะห์แนวโน้มทิศทาง และศักยภาพของพื้นที่ในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะในระดับจังหวัดและระดับชุมชน ข้อมูลจากสำนักงานสถิติจังหวัดเลย (2566) แสดงให้เห็นถึงแนวโน้มการเพิ่มขึ้นของจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ซึ่งสะท้อนถึงศักยภาพของจังหวัดเลยในการเป็นจุดหมายปลายทางด้านการท่องเที่ยวที่สำคัญ ในบริบทของพื้นที่ลุ่มน้ำหมัน แนวโน้มดังกล่าวถือเป็น “โอกาสเชิงยุทธศาสตร์” (strategic opportunity) ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยสามารถนำเอาทรัพยากรทางวัฒนธรรม เช่น ประเพณีท้องถิ่น วิถีชีวิตชุมชน และแหล่งโบราณคดี มาบูรณาการเข้ากับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ ทั้งนี้ การพัฒนาดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยการวางแผนอย่างเป็นระบบ การใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ (evidence-based planning) และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการเติบโตทางเศรษฐกิจ การอนุรักษ์วัฒนธรรม และความยั่งยืนของทรัพยากรในระยะยาว

กรอบแนวคิดในการวิจัย

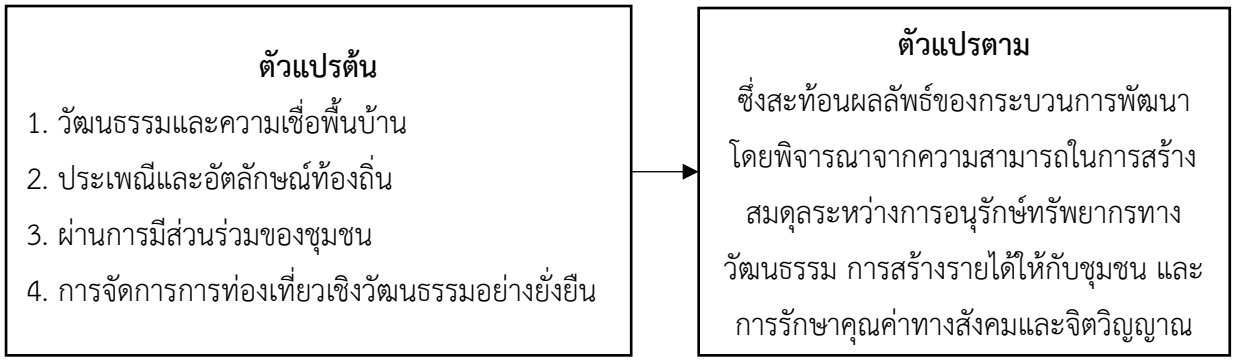

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของพุทธศาสนิกชนในลุ่มน้ำหมัน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
2. เพื่อศึกษาการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของพุทธศาสนิกชนในลุ่มน้ำหมัน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
3. เพื่อเสนอรูปแบบการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในลุ่มน้ำหมัน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

สมมติฐานการวิจัย

สมมติฐานของการวิจัยตั้งอยู่บนข้อสันนิษฐานว่า วัฒนธรรมและความเชื่อพื้นบ้านเป็นปัจจัยพื้นฐานที่มีอิทธิพลต่อการก่อรูปของประเพณีและอัตลักษณ์ท้องถิ่น และเมื่อองค์ประกอบดังกล่าวได้รับการขับเคลื่อนผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน จะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีความยั่งยืน

ระเบียบวิธีการวิจัย

บทความวิจัยเรื่อง “รูปแบบการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในลุ่มแม่น้ำหมัน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งศึกษาลักษณะทางวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ บทบาทของหน่วยงานต่าง ๆ และศักยภาพของพื้นที่ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ควบคู่กับการเก็บข้อมูลภาคสนามผ่านการสังเกตการณ์และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ เพื่อนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและสังเคราะห์เป็นข้อเสนอแนวทางการส่งเสริม

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรของการวิจัยประกอบด้วยผู้แทนภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รวมจำนวนทั้งสิ้น 34 คน โดยคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกจากผู้รู้จริง ได้แก่ ผู้บริหารหน่วยงานรัฐ ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ผู้นำท้องถิ่น พระสงฆ์ และปราชญ์ชาวบ้าน ทั้งหมดมีบทบาทในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของลุ่มน้ำหมัน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลใช้ทั้งข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ ข้อมูลปฐมภูมิประกอบด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งมีโครงสร้าง และการสังเกตการณ์เข้าร่วมกิจกรรมในงานประเพณีท้องถิ่น ส่วนข้อมูลทุติยภูมิได้จากรายงานประจำปี นโยบาย แผนงาน หน่วยงานรัฐ ตลอดจนงานวิจัยและบทความวิชาการที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้ประกอบการวิเคราะห์สถานการณ์โดยรวม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบบกึ่งมีโครงสร้าง ซึ่งผู้วิจัยเตรียมประเด็นคำถามล่วงหน้าอย่างเป็นระบบ แต่คงความยืดหยุ่นเพื่อให้สามารถปรับหรือเพิ่มเติมคำถามให้สอดคล้องกับสถานการณ์จริงระหว่างการสัมภาษณ์ได้ ทั้งนี้ เพื่อเปิดโอกาสให้ข้อมูลเชิงลึกและมุมมองของผู้ให้ข้อมูลสะท้อนประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยอย่างครบถ้วน เนื้อหาของคำถามมุ่งสำรวจ ศักยภาพการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนลุ่มน้ำหมัน โดยอิงกรอบแนวคิดศักยภาพการท่องเที่ยว 6A's ได้แก่ 1) Attraction ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว 2) Accessibility ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว 3) Amenities ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก 4) Ancillary Services ด้านการบริหารจัดการ 5) Accommodation ด้านที่พัก 6) Activities ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งเครื่องมือนี้จึงช่วยให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่ลึก ซับซ้อน และสะท้อนสภาพจริงของชุมชนอย่างรอบด้าน

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือและการวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสังเกตจะถูกนำมาถอดความ แยกหมวดหมู่ และวิเคราะห์ด้วยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อค้นหารูปแบบ เนื้อหา ความสัมพันธ์ และประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพ ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของพื้นที่ ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยการใช้หลายแหล่งข้อมูลร่วมกัน (Triangulation) และนำผลวิเคราะห์ไปหารือกับอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อปรับปรุงความถูกต้อง ก่อนเรียบเรียงผลการวิจัยในรูปเล่มฉบับสมบูรณ์

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า พื้นที่ลุ่มน้ำหมันเป็นแหล่งทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่มีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนในอำเภอด่านซ้าย ชุมชน วัด และหน่วยงานท้องถิ่นต่างมีส่วนร่วมในการสืบสานศรัทธาและประเพณีที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน ก่อให้เกิดกิจกรรมและพิธีกรรมทางวัฒนธรรมตลอดทั้งปี ซึ่งเป็นฐานสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ การศึกษาจึงมุ่งสำรวจสภาพแหล่งท่องเที่ยวในหลากหลายมิติ ทั้งแหล่งน้ำ วัดสำคัญ กิจกรรมประเพณี และการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อประเมินความพร้อมและศักยภาพของพื้นที่สำหรับการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการท่องเที่ยวในลำดับถัดไป

1) สภาพการจัดการแหล่งน้ำเชิงท่องเที่ยวในเขตลุ่มน้ำหมัน ผลการวิจัยพบว่า ลำน้ำหมันเป็นทรัพยากรหลักที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติ วิถีชุมชน และวัฒนธรรมอย่างเด่นชัด ลำน้ำมีน้ำไหลตลอดปีและเคยเป็นศูนย์กลางกิจกรรมสำคัญของชุมชน เช่น การแข่งขันเรือพายและพิธีกรรมทางศาสนาในช่วงออกพรรษา อย่างไรก็ตาม การตื้นเขินของลำน้ำในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา ส่งผลให้กิจกรรมดังกล่าวลดลงจนยุติลง ทำให้บทบาทของลำน้ำในฐานะพื้นที่วัฒนธรรมอ่อนตัวลงตามลำดับ หน่วยงานท้องถิ่นได้พยายามฟื้นฟูพื้นที่ผ่านโครงการขุดลอกลำน้ำในช่วงปี พ.ศ. 2546–2547 เพื่อปรับปรุงคุณภาพลำน้ำให้สามารถใช้ประโยชน์ด้านอุปโภค–บริโภคและกิจกรรมท่องเที่ยวได้ แม้ว่าสภาพลำน้ำยังอยู่ในระดับที่ไม่เสื่อมโทรม แต่การตื้นเขินยังคงเกิดขึ้นต่อเนื่อง ประกอบกับการใช้น้ำประปาแทนน้ำจากลำน้ำ ทำให้บทบาทของลำน้ำหมันในชีวิตประจำวันของชุมชนลดลงอย่างเห็นได้ชัด ด้านการจัดการพื้นที่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่สำคัญในการดูแลความสะอาด พัฒนาภูมิทัศน์ และสร้างจุดเข้าถึงแหล่งน้ำเพื่อส่งเสริมกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม ลำน้ำหมันยังคงเผชิญข้อจำกัดด้านความตื้นเขิน ความเชื่อมโยงกับกิจกรรมชุมชนที่ลดลง และการขาดแผนบูรณาการเชื่อมแหล่งน้ำกับเส้นทางท่องเที่ยวสำคัญ เช่น เส้นทางไหว้พระ–พระธาตุศรีสองรัก และกิจกรรมบุญหลวงผีตาโขน จึงจำเป็นต้องมีแนวทางฟื้นฟูและพัฒนาเพิ่มเติมเพื่อเพิ่มศักยภาพทางการท่องเที่ยวของพื้นที่อย่างยั่งยืน

2) แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับวัดในอำเภอด่านซ้าย ผลการศึกษาพบว่า วัดและโบราณสถานในพื้นที่ลุ่มน้ำหมันมีความโดดเด่นทั้งด้านสถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ และความศรัทธา โดยมี 3 แหล่งสำคัญ ได้แก่ (1) พระธาตุศรีสองรัก เป็นปูชนียสถานที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมสูง สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2103 เพื่อเป็นสัญลักษณ์แห่งไมตรีระหว่างกรุงศรีอยุธยาและอาณาจักรล้านช้าง พระธาตุตั้งอยู่ริมลำน้ำหมันและเป็นศูนย์กลางของงานสมโภชประจำปีในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ประเพณีนี้เป็นเอกลักษณ์โดดเด่นที่สะท้อนความศรัทธาและความผูกพันระหว่างชุมชนกับศาสนา ซึ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวจำนวนมาก (2) วัดเนรมิตวิปัสสนา ตั้งอยู่บนเนินเขาใกล้พระธาตุศรีสองรัก มีสถาปัตยกรรมศิลาแลงขนาดใหญ่ที่หาชมได้ยาก พระอุโบสถและเจดีย์ตกแต่งวิจิตรสวยงาม เป็นพื้นที่ที่นักท่องเที่ยวจำนวนมากนิยมเดินทางมาสักการะและเรียนรู้หลักธรรมควบคู่กัน (3) วัดโพนชัย เป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองและเป็นศูนย์กลางพิธีกรรมงานบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขน ภายในมีพระประธานอันศักดิ์สิทธิ์ ภาพจิตรกรรมฝาผนัง และพิพิธภัณฑ์ผีตาโขน ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้สำคัญของ

ประวัติศาสตร์และวิถีชุมชนด่านซ้าย แหล่งท่องเที่ยวทั้ง 3 แห่งมีศักยภาพสูงในการเชื่อมโยงเป็นเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม–จิตวิญญาณ ซึ่งสะท้อนอัตลักษณ์ของพุทธศาสนิกชนในลุ่มน้ำหมันอย่างครบถ้วน

3) กิจกรรมการท่องเที่ยวในรอบปี กิจกรรมท่องเที่ยวตลอดปีในพื้นที่สัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับประเพณี พิธีกรรม และคติความเชื่อของชุมชน โดยกิจกรรมที่สำคัญที่สุดคือ ประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขน ซึ่งได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ พ.ศ. 2556 ยกตัวอย่างเช่น ประเพณีผีตาโขนเป็นการแสดงที่ผสมผสานความเชื่อทางพุทธศาสนาและความเชื่อพื้นบ้านเข้าด้วยกัน สะท้อนบทบาทของชุมชนในการสืบสานวิถีแห่งศรัทธา พิธีกรรมต่าง ๆ ในงาน เช่น พิธีเบิกพระอุปคุต แห่พระเวสสันดรเข้าเมือง การสะเดาะเคราะห์บ้านเมือง และการเทศน์มหาชาติ ล้วนเป็นกิจกรรมที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวจำนวนมาก และก่อให้เกิดการกระจายรายได้ในชุมชน นอกจากประเพณีสำคัญดังกล่าวแล้ว พื้นที่ยังมีกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต และประเพณีรายปีอื่น ๆ ซึ่งเป็นทุนทางสังคมสำคัญที่สามารถต่อยอดสู่กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้ได้อย่างหลากหลาย

4) การมีส่วนร่วมบริหารจัดการของทุกภาคส่วน ผลการวิจัยพบว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในลุ่มน้ำหมันขับเคลื่อนด้วยความร่วมมือของหลายภาคส่วนตามแนวคิด “การจัดการแบบมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยมีโครงสร้างสำคัญดังนี้ (1) ภาครัฐระดับจังหวัดและส่วนกลาง ทำหน้าที่กำหนดนโยบาย วางยุทธศาสตร์ด้านวัฒนธรรม จัดสรรงบประมาณ และส่งเสริมการประชาสัมพันธ์ภาพลักษณ์จังหวัด (2) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาล/อบต.) เป็นผู้บริหารจัดการพื้นที่โดยตรง ดูแลสาธารณูปโภค ปรับปรุงภูมิทัศน์ สร้างเส้นทางท่องเที่ยว และสนับสนุนผู้ประกอบการชุมชน (3) พระสงฆ์และวัดในพื้นที่ เป็นผู้ทำหน้าที่อนุรักษ์และถ่ายทอดคติความเชื่อ ทำให้กิจกรรมท่องเที่ยวอยู่บนพื้นฐานของศรัทธาและความถูกต้องตามประเพณี (4) ชุมชนและประชาชน เป็นผู้สืบสานประเพณี ผลิตงานวัฒนธรรม ต้อนรับนักท่องเที่ยว และร่วมจัดกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้การท่องเที่ยวมีชีวิตและความหมาย โดยภาพรวมแสดงให้เห็นว่า ความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ เป็นกลไกหลักที่ทำให้แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของลุ่มน้ำหมันมีความต่อเนื่องและมีศักยภาพในการพัฒนาอย่างยั่งยืนในอนาคต

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า ด้วยการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของพุทธศาสนิกชนในเขตลุ่มน้ำหมันสะท้อนให้เห็นว่า พื้นที่ดังกล่าวมีศักยภาพโดดเด่นทั้งด้านอัตลักษณ์ทางศาสนา ประเพณีวิถีชีวิต และองค์ความรู้ท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน การพัฒนาการท่องเที่ยวจึงต้องอาศัยแนวทางที่เคารพความหมายของวัฒนธรรมควบคู่กับการยกระดับคุณภาพการท่องเที่ยวให้ตอบสนองต่อผู้มาเยือนอย่างสมดุล ผลการศึกษาชี้ให้เห็นถึงสององค์ประกอบสำคัญ คือ แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และแนวทางการจัดการร่วมระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ซึ่งเป็นปัจจัยหลักที่นำไปสู่การพัฒนาที่มีความยั่งยืน

1) แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของพุทธศาสนิกชนในลุ่มน้ำหมัน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ลุ่มน้ำหมันมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชน ซึ่งผูกพันกับประเพณี ความเชื่อ และวัดอย่างลึกซึ้ง ประเพณีสำคัญ เช่น บุญเลี้ยงหอ บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก ตลอดจนพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับบรรพชนและพระพุทธศาสนา ล้วนเป็นเสน่ห์สำคัญที่สามารถต่อยอดสู่ประสบการณ์ท่องเที่ยวที่มีคุณค่าได้อย่างมี

ศักยภาพ นอกจากนี้ วัดในพื้นที่ เช่น วัดป่าห้วยลาด และวัดศรีโพธิ์ชัย ยังเป็นแหล่งรวมจิตวิญญาณ องค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ช่วยถ่ายทอดตัวตนของชุมชนได้อย่างชัดเจน ผลการวิจัยนำไปสู่แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในรูปแบบที่ชุมชนเป็นฐานสำคัญ ดังนี้ (1) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน การเปิดพื้นที่ให้ชุมชนเป็นผู้กำหนดทิศทางการพัฒนา เช่น การสร้างกิจกรรมเรียนรู้ประเพณี โฮมสเตย์เชิงวัฒนธรรม หรือการจัดแสดงพิธีกรรมในบริบทที่เหมาะสม ช่วยให้ชุมชนมีความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของตนเอง และเกิดการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม (2) พัฒนาเครือข่ายวัดและศูนย์การเรียนรู้ วัดสามารถทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนา พิธีกรรม และวัฒนธรรม เช่น การสอนธรรมะ การจัดกิจกรรมเยาวชน หรือโครงการอบรมวิถีชีวิตพุทธแบบดั้งเดิม ซึ่งช่วยสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวที่มีความหมายทางจิตวิญญาณมากขึ้น (3) สร้างสื่อประชาสัมพันธ์ที่สะท้อนคุณค่าแท้ของวัฒนธรรม การสร้างสื่อ เช่น เว็บไซต์ คลิปวิดีโอ นิทรรศการภาพ หรือแผ่นพับ ที่ให้ข้อมูลครบถ้วน ถูกต้อง และเคารพความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม จะช่วยเสริมความน่าเชื่อถือและดึงดูดผู้สนใจเรียนรู้วัฒนธรรมอย่างแท้จริง (4) เชื่อมโยงทรัพยากรธรรมชาติกับวัฒนธรรม การออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวที่ผสานกิจกรรมทางธรรมชาติ เช่น การเดินป่า ศึกษาธรรมชาติ หรือเยี่ยมชมลำน้ำหมัน เข้ากับกิจกรรมศาสนาและประเพณี จะช่วยสร้างประสบการณ์แบบองค์รวมที่นักท่องเที่ยวจดจำได้ยาวนานสรุปได้ว่า แนวทางการส่งเสริมดังกล่าวเน้นแก่นของวัฒนธรรม ความศรัทธา และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการพัฒนาท่องเที่ยวที่ลึกซึ้ง มีความหมาย และยั่งยืนในเชิงคุณค่ามากกว่าเชิงปริมาณ

2) แนวทางส่งเสริมการจัดการของแต่ละฝ่าย ผลการวิจัยพบว่าการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตลุ่มน้ำหมันจะประสบความสำเร็จได้ต้องอาศัยความร่วมมือของหลายภาคส่วน โดยมีบทบาทแตกต่างกันตามความรับผิดชอบ แต่สามารถประสานกันเป็นระบบเดียวได้ ดังนี้ (1) ภาครัฐส่วนกลางและระดับจังหวัด ภาครัฐมีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายท่องเที่ยว ทำแผนยุทธศาสตร์ สนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ระบบสาธารณูปโภค และการประชาสัมพันธ์ภาพลักษณ์จังหวัด หน่วยงานอย่างสำนักงานจังหวัดและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยมีส่วนสำคัญในการประสานงานเชิงนโยบายเพื่อให้การพัฒนาการท่องเที่ยวมีทิศทางชัดเจนและเกิดผลในวงกว้าง (2) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) อปท. เช่น เทศบาลตำบลด่านซ้าย และองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ รับผิดชอบด้านการบริหารจัดการพื้นที่โดยตรง ทั้งการดูแลสถานที่ท่องเที่ยว ความสะอาด ความปลอดภัย การพัฒนาสินค้าชุมชน รวมถึงการจัดพื้นที่จำหน่ายสินค้าและบริการต่าง ๆ อปท. เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้พื้นที่มีความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยว (3) ภาคประชาสังคมและผู้ทรงภูมิปัญญา ภาคประชาสังคม เช่น ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่มแม่บ้าน และกลุ่มเยาวชน มีบทบาทในการถ่ายทอดองค์ความรู้ แสดงอัตลักษณ์ผ่านงานหัตถกรรม กิจกรรมพื้นบ้าน และการต้อนรับนักท่องเที่ยว ทำให้วัฒนธรรมที่ถ่ายทอดมีความแท้จริง และเกิดคุณค่าต่อผู้มาเยือนอย่างลึกซึ้ง (4) พระสงฆ์และวัดในพื้นที่ พระสงฆ์เป็นศูนย์กลางของความศรัทธา ทำหน้าที่ดูแลพิธีกรรม ถ่ายทอดคำสอน เช่น หลักสังคหวัตถุ 4 และรักษาความถูกต้องของกิจกรรมทางศาสนา การที่วัดทำหน้าที่เป็นศูนย์การเรียนรู้ยังช่วยยกระดับการท่องเที่ยวให้มีความหมายทางจิตวิญญาณมากขึ้น และยังช่วยป้องกันไม่ให้วัฒนธรรมถูกดัดแปลงจนเสียความเป็นต้นฉบับ (5) ประชาชนในพื้นที่ ประชาชนเป็นผู้ขับเคลื่อนการท่องเที่ยวโดยตรง ทั้งใน

ฐานะเจ้าบ้าน ผู้จัดกิจกรรม นักอนุรักษ์ และผู้ผลิตสินค้าชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชนช่วยให้การท่องเที่ยวสร้างรายได้อย่างเป็นธรรมและสอดคล้องกับความต้องการท้องถิ่น ทำให้เกิดความยั่งยืนในระยะยาว จากผลการวิจัยสามารถสรุปได้ว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของพุทธศาสนิกชนในลุ่มน้ำหมันจะยั่งยืนได้ก็ต่อเมื่อทุกภาคส่วนทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ ภาครัฐสนับสนุนเชิงนโยบาย อปท. ดูแลพื้นที่ ประชาสังคมและพระสงฆ์ถ่ายทอดวัฒนธรรม และประชาชนเป็นศูนย์กลางของการมีส่วนร่วม เมื่อทุกฝ่ายทำงานสอดประสานกัน จะเกิดระบบการท่องเที่ยวที่ไม่เพียงสร้างรายได้ แต่ยังรักษาคุณค่าทางจิตวิญญาณและภูมิปัญญาของชุมชนให้คงอยู่สืบไป

วัตถุประสงค์ที่ 3 จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ประกอบกับการสัมภาษณ์เชิงลึก เสนอว่าการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของพุทธศาสนิกชนในลุ่มน้ำหมันจำเป็นต้องพัฒนาอย่างเป็นระบบและสอดคล้องกับอัตลักษณ์ทางศาสนาและประเพณีดั้งเดิมของชุมชน การจัดการที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยความร่วมมือของหลายภาคส่วน ทั้งภาครัฐระดับจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พระสงฆ์ และชุมชนท้องถิ่น โดยแต่ละฝ่ายมีบทบาทเฉพาะที่เชื่อมต่อกันอย่างเป็นน้ำหนึ่งใจเดียว ภาครัฐทำหน้าที่กำหนดนโยบาย วางทิศทางการพัฒนา และสนับสนุนงบประมาณเพื่อยกระดับโครงสร้างพื้นฐาน ส่วนเทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นกำลังหลักในการบริหารจัดการพื้นที่จริง ดูแลความสะอาด ความปลอดภัย และสนับสนุนผู้ประกอบการท้องถิ่น พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นผู้กำกับพิธีกรรม ถ่ายทอดคุณค่าทางศาสนา และรักษาความถูกต้องของวัฒนธรรม ขณะที่ประชาชนเป็นผู้สืบสานประเพณี ส่งต่อภูมิปัญญา และสร้างบรรยากาศการต้อนรับที่มีชีวิตชีวา จากการวิเคราะห์พบว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในลุ่มน้ำหมันกำลังเผชิญความท้าทายหลายด้าน เช่น ความแออัดในช่วงงานบุญผีตาโขน การขาดแคลนสิ่งอำนวยความสะดวก ค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น และความไม่เข้าใจในพิธีกรรมของนักท่องเที่ยวบางส่วน อย่างไรก็ตาม พื้นที่นี้ยังมีศักยภาพโดดเด่น ทั้งทางวัฒนธรรม ศาสนา และธรรมชาติ ซึ่งสามารถต่อยอดสู่การสร้างประสบการณ์ท่องเที่ยวที่ลึกซึ้งและยั่งยืนได้ แนวทางสำคัญที่เสนอ คือ การเสริมพลังชุมชน การใช้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ การพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงวัฒนธรรม การประชาสัมพันธ์เชิงสร้างสรรค์ และการบูรณาการวัฒนธรรมเข้ากับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การพัฒนาเช่นนี้จะช่วยให้การท่องเที่ยวสามารถตอบโจทย์ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม จิตวิญญาณ และการอนุรักษ์วัฒนธรรมได้อย่างสมดุล

ตารางที่ 1 สรุปข้อเสนอรูปแบบการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในลุ่มน้ำหมัน

ประเด็นสำคัญ	รายละเอียดสรุป
แนวคิดหลักของการพัฒนา	พัฒนาการท่องเที่ยวโดยเคารพอัตลักษณ์ทางศาสนา ประเพณีท้องถิ่น และวิถีชีวิตชุมชน ควบคู่กับการพัฒนาระบบบริหารจัดการที่มีส่วนร่วม
รูปแบบการจัดการ	การบริหารแบบบูรณาการ (Integrated Participatory Governance) ระหว่างภาครัฐ – อปท. – พระสงฆ์ – ชุมชน

ประเด็นสำคัญ	รายละเอียดสรุป
บทบาทภาครัฐระดับจังหวัด	กำหนดนโยบายยุทธศาสตร์ สนับสนุนงบประมาณ พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ประสานงานกับหน่วยงานระดับชาติ
บทบาทเทศบาล/อบต.	บริหารจัดการพื้นที่จริง สำรวจข้อมูลแหล่งวัฒนธรรม จัดทำแผนบริหารพื้นที่ พัฒนาสาธารณูปโภค สนับสนุนผู้ประกอบการชุมชน
บทบาทพระสงฆ์	รักษาความถูกต้องของพิธีกรรม ถ่ายทอดคุณค่าทางศาสนา เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้วัฒนธรรมและจิตวิญญาณ
บทบาทประชาชน	สืบสานประเพณีผลิตสินค้าท้องถิ่น ต้อนรับนักท่องเที่ยว ถ่ายทอดภูมิปัญญา และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
ปัญหา/อุปสรรค	ความแออัดช่วงเทศกาล สิ่งอำนวยความสะดวกไม่เพียงพอ การจราจรติดขัด ค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น และความไม่เข้าใจพิธีกรรมของนักท่องเที่ยว
ศักยภาพของพื้นที่	ประเพณีบุญหลวง–ผีตาโขน วัฒนธรรมพุทธเข้มแข็ง วิถีชุมชนดั้งเดิม วัดเป็นศูนย์กลางธรรมะ ธรรมชาติสวยงามเชื่อมโยงกิจกรรมจิตวิญญาณ
แนวทางส่งเสริมหลัก	ชุมชนมีส่วนร่วม / ใช้วัดเป็นศูนย์เรียนรู้ / พัฒนาผลิตภัณฑ์วัฒนธรรม / ประชาสัมพันธ์เชิงสร้างสรรค์ / บูรณาการกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
ผลลัพธ์ที่คาดหวัง	การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ยั่งยืน สมดุลระหว่างเศรษฐกิจ–วัฒนธรรม–ศาสนา ชุมชนเข้มแข็ง รายได้กระจาย และคงคุณค่าทางจิตวิญญาณของพื้นที่

อภิปรายผล

ผลการศึกษาเรื่อง รูปแบบการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของพุทธศาสนิกชนในลุ่มน้ำหมัน สามารถนำมาอภิปรายผลใน 3 ประเด็น ได้แก่ 1) ด้านคติความเชื่อของชาวบ้านและพิธีกรรมกับขนบธรรมเนียมประเพณี 2) พัฒนาการประเพณีผีตาโขน 3) ผลการศึกษารูปแบบการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของพุทธศาสนิกชนในลุ่มน้ำหมัน จากการส่งเสริมการท่องเที่ยวงานประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขนที่มีต่อวิถีชุมชนพุทธศาสนิกชนในลุ่มน้ำหมัน เขตเทศบาลตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

1) ด้านคติความเชื่อของชาวบ้านและพิธีกรรมกับขนบธรรมเนียมประเพณี สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า คติความเชื่อของชาวบ้านและพิธีกรรมกับขนบธรรมเนียมประเพณี โดยเฉพาะการละเล่นผีตาโขนของชาวอำเภอด่านซ้าย เป็นพิธีกรรมที่มีรากฐานมาจากคติความเชื่อเกี่ยวกับพลังอำนาจเหนือธรรมชาติและความศรัทธาในองค์พระธาตุศรีสองรัก รวมถึงความเชื่อเรื่องผีบรรพชนซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่หล่อหลอมวิถีชีวิตของชาวด่านซ้ายโดยชัดเจน ในการละเล่นนี้ จะมีพิธีกรรมบวงสรวงผีบรรพชนซึ่งถูกเชื่อว่าคอยปกปักรักษาและมอบสิ่งดี ๆ ให้กับชุมชน พร้อมส่งเสริมความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นระหว่างคนกับผี คนกับชุมชน และคนกับธรรมชาติผ่านความอ่อนน้อมถ่อมตนและการสำนึกในบุญคุณของผีบรรพชน ในขณะเดียวกัน ชาวบ้านอำเภอด่านซ้ายยังคงยึดถือคติ

ความเชื่อทางพุทธศาสนาเกี่ยวกับบุญและกรรม โดยที่พุทธศาสนาในพื้นที่ต้องปรับวิธีเผยแพร่ให้สอดคล้องกับคติความเชื่อท้องถิ่น เช่น การผสมผสานพิธีทางพุทธกับพิธีกรรมไสยศาสตร์ของพราหมณ์ เช่น พิธีกรรมแห่พระและสะเดาะเคราะห์บ้านเมือง ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของพระอริยานุวัตร เขมจารีเถระที่เน้นถึงความเชื่อดั้งเดิมของชาวอีสานที่ได้รับการสืบทอดผ่านพิธีกรรมและคติความเชื่อ (เขมจารีเถระ, 2559: 25-27) ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม ผีสางเทวดา พระภูมิเมือง ผีบรรพชน ลางสังหรณ์ ประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ ก็ผสมกลมกลืนกับคติพุทธศาสนาในท้องถิ่น (เพ็ญศรี ดุ๊ก, 2558: 14-15) อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาทางมิติทางมานุษยวิทยา พิธีกรรมละเล่นผีตาโขนและการเคารพบูชาผีบรรพชนนี้ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์จากรุ่นก่อนสู่รุ่นหลัง เป็นองค์ประกอบที่ช่วยเสริมสร้างความอยู่รอดและความสามัคคีของชุมชนมนุษย์มาตั้งแต่สังคมดึกดำบรรพ์ (Turner, 1967: 94) พิธีกรรมเหล่านี้ไม่ได้เป็นเพียงกิจกรรมทางศาสนา แต่ยังเป็นกฎเกณฑ์และระเบียบปฏิบัติที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งและยั่งยืนในฐานะสถาบันทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงมนุษย์เข้าด้วยกันอย่างลึกซึ้ง (Geertz, 1973: 89) แสดงให้เห็นว่า คติความเชื่อของชาวบ้านและพิธีกรรมผีตาโขนในอำเภอด่านซ้ายเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนทั้งแนวคิดทางศาสนาพุทธและความเชื่อดั้งเดิมที่รวมตัวกันอย่างกลมกลืน สร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนและสิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งเหล่านี้ทำหน้าที่เสริมสร้างความสามัคคีและรากฐานวัฒนธรรมที่ยังคงมีชีวิตชีวาในชุมชน (Noyes, 1996: 120)

2) พัฒนาการประเพณีผีตาโขน ชี้ให้เห็นว่า จากการวิจัยพบว่า ประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขนเป็นพิธีกรรมบวงสรวงวิญญาณผีบรรพชนที่ชนชาติพันธุ์ไท-ลาวเชื่อว่า ผีบรรพชนมีอำนาจดลบันดาลความอุดมสมบูรณ์หรือความหายนะแก่บ้านเมือง จึงทำพิธีละเล่นผีตาโขนเพื่อบูชาผีเหล่านี้และสืบทอดประเพณีจากรุ่นสู่รุ่น (สนอง, 2564: 45); (สนองม, 2564) แบ่งพัฒนาการประเพณีผีตาโขนเป็น 3 ยุค ได้แก่ ยุคดั้งเดิม ยุคแสวงหา และยุคปัจจุบัน โดย ยุคดั้งเดิม (ก่อน พ.ศ. 2500) มาจากการละเล่นปู่เยอย่าเยอที่ผสมผสานศาสนาพุทธ พราหมณ์ และผี โดยชาวด่านซ้ายได้รับอิทธิพลจากหลวงพระบาง และปรับเป็น ผีตาโขน ของตนเอง ใช้สำหรับบวงสรวงพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผีเจ้านาย และผีบรรพชน มีผีตาโขนใหญ่ 2 ตัวเป็นตัวแทนเพศชายและหญิง พร้อมตุ๊กตาผีตาโขนธรรมดา (สนอง, 2564: 48-50) ยุคแสวงหา (พ.ศ. 2500-2530) การพัฒนาเกิดขึ้นควบคู่เศรษฐกิจและการเข้ามาจัดการของราชการ กระแสวัยรุ่น และการท่องเที่ยว ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งในแนวทางพัฒนา แต่สุดท้ายผสมผสานกันเป็นรูปแบบประเพณีผีตาโขนยุคนี้ ที่มีการประกวดหน้ากากและแต่งชุดแบบใหม่เพิ่มสีสันและจำนวนผู้เล่นขึ้นมาก (สนอง, 2564: 51-53) ยุคปัจจุบัน (พ.ศ. 2530-2554) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยนำประเพณีบุญหลวงและผีตาโขนเข้ามาในแผนส่งเสริมการท่องเที่ยว ทำให้ประเพณีเปลี่ยนจากพิธีกรรมทางวัฒนธรรมเป็นการแสดงเพื่อความบันเทิงและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีการปรับเปลี่ยนเนื้อหาบางส่วนและผู้เข้าร่วมหลากหลายขึ้น (สนอง, 2564: 55-57) พัฒนาการนี้สะท้อนถึงการปรับตัวของวัฒนธรรมประเพณีที่เดินทางจากพิธีกรรมศาสนาและความเชื่อดั้งเดิม มาสู่การเป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่สำคัญสำหรับการส่งเสริมการท่องเที่ยวและสร้างรายได้ให้ชุมชน โดยยังคงรักษาแก่นแท้ทางจิตวิญญาณไว้บางส่วนตามหลักทฤษฎี Cultural Change และ Heritage Tourism (Smith, 2006: 44)

3) รูปแบบการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของพุทธศาสนิกชนในลุ่มน้ำหมัน ชี้ให้เห็นว่า จากการศึกษารูปแบบการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของพุทธศาสนิกชนในลุ่มน้ำหมัน อำเภอด่านซ้าย พบว่าในอดีตพุทธศาสนิกชนตั้งบ้านเรือนเป็นหมู่บ้านขนาดเล็กโดยมีวัดโพนชัยเป็นศูนย์กลางทางศาสนาและชุมชน ชาวบ้านดำเนินชีวิตด้วยการทำนาและเกษตรกรรมแบบพอเพียง ด้วยความสัมพันธ์แบบเครือญาติและความสามัคคีในการช่วยเหลือกัน ประเพณีผีตาโขนและการจุดบั้งไฟเป็นพิธีกรรมบูชาผีเจ้านายเพื่อขอฝนและความอุดมสมบูรณ์ของพืชผล ช่วยสร้างความผูกพันระหว่างธรรมชาติและวิถีชีวิตของชาวบ้าน ทำให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีและความมั่นใจในการดำรงชีวิต แม้ว่าในช่วง 20 กว่าปีที่ผ่านมา การพัฒนาระบบสาธารณูปโภคและคมนาคม พร้อมกับการเข้ามาของพ่อค้าและข้าราชการจากต่างถิ่นได้นำวัฒนธรรมใหม่เข้ามาผสมผสาน ทำให้วิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนในลุ่มน้ำหมันเปลี่ยนแปลงไป การแลกเปลี่ยนช่วยเหลือเริ่มลดลง การทำมาหากินเปลี่ยนเป็นเศรษฐกิจทุนนิยม และเกิดการปรับตัวเข้ากับสังคมสมัยใหม่ กล่าวได้ว่า การส่งเสริมงานบุญหลวงและผีตาโขนในฐานะประเพณีเพื่อการท่องเที่ยวได้สร้างรายได้และงานให้ชุมชน แต่ก็เกิดผลกระทบทั้งทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ เช่น การขายที่ดิน การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต และวัฒนธรรม ที่ต้องมีการถกเถียงถึงการรักษาเอกลักษณ์วัฒนธรรมดั้งเดิมควบคู่กับการพัฒนา (Chaiwut, 2567) ผลการศึกษาชี้ว่าวิถีการส่งเสริมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีประสิทธิภาพควรบูรณาการพระพุทธศาสนากับวัฒนธรรมท้องถิ่นผ่านกิจกรรมในวัดโพนชัยและมีส่วนร่วมของพุทธศาสนิกชน เพื่อรักษารากฐานทางจิตใจ เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และคงมรดกวัฒนธรรมไว้อย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของพุทธศาสนิกชนในลุ่มน้ำหมัน ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนพุทธ โดยชี้ให้เห็นว่าทุนวัฒนธรรมของลุ่มน้ำหมันเป็นระบบเครือข่ายที่ประกอบด้วยศรัทธาทางศาสนา ประเพณี ภูมิปัญญา และวิถีชีวิต ซึ่งมีคุณค่าต่อการพัฒนาเป็นประสบการณ์ท่องเที่ยวเชิงลึกได้อย่างมีมิติ นอกจากนี้ ยังระบุปัจจัยท้าทายสำคัญ ได้แก่ ความไม่เป็นเอกภาพของข้อมูล การประชาสัมพันธ์ที่จำกัด บริการพื้นฐานที่ไม่เพียงพอ และความร่วมมือระหว่างภาคส่วนที่ยังไม่เข้มแข็ง งานวิจัยยังเสนอองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์และผู้นำชุมชนในฐานะ “สื่อกลางถ่ายทอดคุณค่าทางวัฒนธรรม” ตลอดจนแนวคิดการออกแบบกิจกรรมตามปฏิทินประเพณี การจัดเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรม ซึ่งสะท้อนรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวที่ยึดวิถีชีวิตชุมชนเป็นศูนย์กลาง สุดท้าย งานวิจัยได้สังเคราะห์กรอบแนวคิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบความร่วมมือหลายระดับ อันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาทรัพยากรวัฒนธรรมในพื้นที่อื่นของประเทศไทยต่อไป

แผนภาพที่ 2 องค์ความรู้ใหม่

สรุป

พุทธศาสนิกชนในลุ่มน้ำหมันมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนผ่านการส่งเสริมการท่องเที่ยวงานประเพณีบุญหลวงและผีตาโขน โดยก่อให้เกิดผลเชิงบวกในหลายมิติ ด้านสังคมพบว่ามีการพัฒนาท้องถิ่น การจ้างงานเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะในกลุ่มสตรี พร้อมทั้งยกระดับการศึกษาและมาตรฐานความปลอดภัย รวมถึงลดการย้ายถิ่น ด้านวัฒนธรรมช่วยฟื้นฟูอัตลักษณ์ท้องถิ่น ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมและหัตถกรรมพื้นบ้าน ส่วนด้านเศรษฐกิจทำให้รายได้เพิ่มขึ้น เกิดการลงทุนและการกระจายรายได้ในชุมชน อย่างไรก็ตาม มีผลกระทบเชิงลบบางประการ เช่น ปัญหายาเสพติด ความแออัด และอาชญากรรมจากคนย้ายถิ่น แต่ยังไม่รุนแรง โดยรวมการท่องเที่ยวดังกล่าวจึงเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างเศรษฐกิจและความเข้มแข็งของชุมชนควบคู่กับการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม

โดยสรุป แม้ภาพรวมจะสะท้อนผลเชิงบวกเป็นส่วนใหญ่ แต่ยังพบผลกระทบทางลบในบางประเด็น โดยเฉพาะความเห็นของคนส่วนน้อยที่ระบุถึงปัญหายาเสพติด ความแออัด และอาชญากรรมที่อาจเกิดจากการเคลื่อนย้ายของประชากรภายนอกเข้าสู่พื้นที่ แม้ปัญหาเหล่านี้จะยังไม่อยู่ในระดับรุนแรง แต่ก็เป็นสัญญาณที่ควรได้รับการเฝ้าระวังและจัดการอย่างเหมาะสม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

รูปแบบการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของพุทธศาสนิกชนในลุ่มน้ำหมัน ควรยึดหลักความยั่งยืนทั้งด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม โดยให้พุทธศาสนิกชนในชุมชนเป็นผู้กำหนดทิศทางและบริหารจัดการด้วยตนเอง เพื่อประโยชน์ร่วมและการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรมและยั่งยืน

1. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรสนับสนุนพื้นที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์หัตถกรรมและสินค้าเกษตรพื้นถิ่นพร้อมประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจและความเข้มแข็งให้ชุมชนในระยะยาว

2. เทศบาลตำบลด่านซ้ายสามารถใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือพัฒนาท้องถิ่น โดยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของพุทธศาสนิกชนในการกำหนดทิศทางพัฒนาชุมชน และส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในด้านการวางแผน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และการปกป้องสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล

3. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเยาวชนในการเรียนรู้และสืบทอดประเพณี พร้อมพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนและพระสงฆ์ให้เป็นผู้นำด้านวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ

4. จัดสรรงบประมาณเพื่อการพัฒนาท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และส่งเสริมการผลิตสื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมทางวัฒนธรรมและศาสนาอย่างเหมาะสม

5. บูรณาการความรู้วัฒนธรรมและพระพุทธศาสนาในหลักสูตร และสนับสนุนงานวิจัยระดับท้องถิ่นเพื่อสร้างองค์ความรู้ที่เป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษารูปแบบการบริหารท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในระดับหมู่บ้านหรือเครือข่ายหลายตำบล เปรียบเทียบการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของชุมชนที่มีประเพณีคล้ายกัน และวิเคราะห์ผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม และจิตวิญญาณจากการท่องเที่ยว

เอกสารอ้างอิง

เขมจารีเถระ, อ. (2559). *วัฒนธรรมพื้นบ้าน: คดีความเชื่อ.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.

จุฑามาศ คงสวัสดิ์ (2550). *แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนตลาดบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม". วิทยานิพนธ์*ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550), 1.

พจนา สวนศรี (2546). *คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน: โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ,* (กรุงเทพมหานคร : โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ, 2546), 14-15.

เพ็ญศรี ดุ๊ก. (2558). วัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ. ขอนแก่น: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.* กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สนอง อุปลา. (2564). *พัฒนาการประเพณีผีตาโขน.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วัฒนธรรม.

สำนักงานสถิติจังหวัดเลย. (2566). *รายงานสถิตินักท่องเที่ยวจังหวัดเลย ปี 2563–2565.* เลย: สำนักงานสถิติจังหวัดเลย.

Chaiwut Montirak. (2024). *Promoting Cultural Tourism in the Man River Basin.* Khon Kaen: Local Publishing House.

Clifford Geertz. (1973). *The Interpretation of Cultures.* New York: Basic Books.

Dorothy Noyes. (1996). *The Judgment of Solomon: Global Protections for Tradition and the Problem of Community Ownership.* Cultural Analysis.

Melanie K. Smith. (2006). *Issues in Cultural Tourism Studies.* London: Routledge.

Victor Turner. (1967). *The Forest of Symbols: Aspects of Ndembu Ritual.* Ithaca, NY: Cornell University Press.